

תקציר

רקע

ילדים צעירים בגיל הגן ובכיתות הראשונות של בית הספר היסודי מגלים קשיים ברכישת השפה ועיכוב ברכישת ניצני אוריינות, המציבים אותם בסיכון ללקות למידה. ממצאות זו, עולה הצורך במציאת דרכי התערבות לקידום, כדי לצמצם פערים עתידיים בינם לבין ילדים עם התפתחות תקינה. סביבות למידה המשלבות טכנולוגיות מחשב בתהליך ההוראה של תלמידים עם לקות למידה נמצאו כיעילות במגוון מחקרים בשני העשורים האחרונים. אחד הכלים הטכנולוגיים המשלבים תוכנות מולטימדיה ונחשבים כבעלי פוטנציאל לקידום יכולות אורייניות הוא הספר האלקטרוני. עם זאת, עדיין קיימות שאלות לגבי התהליכים ולגבי הקשרי הלמידה השונים, אשר עשויים לקדם למידה בעזרת ספר אלקטרוני בקרב ילדים עם לקות למידה.

מטרת המחקר

מחקר זה בחן לראשונה את השפעת דרכי ההתערבות לקידום תיווך עמית בעזרת ספר אלקטרוני בקרב ילדים עם לקות למידה. כחלק מהמחקר, נבדקה התרומה של הנחיית עמיתים בעזרת ספר אלקטרוני, עם וללא תוכנית התערבות, לקידום הסגנון התיווכי (תהליך) והשפה ואוריינות (אוצר מילים, מודעות פונולוגית, קריאת מילים והבנת סיפור) בקרב ילדים עם לקות למידה (כתה ג') ובסיכון ללקות למידה (כתה א'). בנוסף, נבחנו השאלות באיזו מידה הנחיית עמיתים ללא תוכנית לתיווך עמית תורמת לקידום היכולות האורייניות של המנחים ושל המונחים ובאיזו מידה יש לתוכנית לתיווך עמית תרומה ייחודית נוספת.

שיטה

במחקר השתתפו 140 נבדקים, מתוכם 80 נבדקים בכיתה ג' עם לקות למידה ו-60 נבדקים בכיתות א' בסיכון ללקות למידה. בתחילה נערכו מבחני סינון ונכללו תלמידים בעלי רמה קוגניטיבית לא מילולית תקינה ובעלי רמה מילולית נמוכה מהגיל הכרונולוגי. מנחים בכיתה ג' התנסו בתוכנית והנחו מונחים בכיתה א'. המנחים חולקו אקראית לארבע קבוצות מחקר, שלוש קבוצות ניסוי וקבוצת ביקורת אחת. שלוש קבוצות הניסוי קיבלו התערבות מסוגים שונים: הנחיית עמיתים עם תוכנית לתיווך עמית ($N=20$), הנחיית עמיתים ללא תוכנית לתיווך עמית ($N=20$), תוכנית לתיווך עמית ללא הנחיה ($N=20$). קבוצת הביקורת המשיכה בשגרת בית הספר הרגילה ($N=20$). המנחים בכיתה ג' צוותו באופן אקראי למונחים בכיתה א'. המונחים חולקו אקראית לשלוש קבוצות מחקר, שתי קבוצות ניסוי וקבוצת ביקורת אחת. שתי קבוצות הניסוי התנסו בהנחיית עמיתים והנחו על ידי קבוצה שמנחה התנסו בתוכנית ($N=20$) קבוצה שמנחה לא התנסו בתוכנית ($N=20$) וקבוצת הביקורת המשיכה בשגרת בית הספר הרגילה ($N=20$).

הליך המחקר בוצע בשלושה שלבים: לפני התערבות, התערבות, לאחר התערבות. לפני התערבות, הילדים אובחנו במבחני הערכת מיומנויות אורייניות: מודעות פונולוגית, אוצר מילים וקריאת מילים. לאחר מכן, חולקו הנבדקים אקראית לארבע קבוצות מחקר ולמנחים נערך מפגש היכרות עם הספר האלקטרוני כהכנה לאינטראקציה עם העמיתים. בשלב ההתערבות, המנחים מקבוצת הניסוי הראשונה ומקבוצת הניסוי השלישית התנסו בתוכנית לתיווך עמית (עם וללא הנחיית עמיתים). המנחים בקבוצה הניסוי השנייה אשר הנחו בלבד, קיבלו במקביל תוכנית חלופית שבמהלכה ניתן להם הסבר על חשיבות העזרה לעמית וכן על תפקידם

באינטראקציה הלימודית. קבוצת הביקורת במחקר המשיכה בפעילות הרגילה. לאחר השתתפות בתוכנית לתיווך עמית, המנחים מקבוצת הניסוי הראשונה והמנחים מקבוצת הניסוי השנייה נפגשו עם מונחים לצורך פעילות של הנחיית עמיתים. המפגש הראשון של כל זוג שהתנסה בהנחיית עמיתים תועד בווידיאו לצורך הערכת הסגנון התיווכי של המנחים בהמשך, בשתי הקבוצות בהן התקיימה הנחיית עמיתים (עם וללא תוכנית לתיווך עמית). לאחר ההתערבות, כלל הנבדקים התנסו שנית באופן יחידני במבחנים להערכת יכולות אורייניות: מודעות פונולוגית, אוצר מילים וקריאת מילים, וכן במבחנים לבדיקה של הבנת הסיפור.

ממצאים עיקריים

בהתייחס להשפעות ההתערבויות השונות על הסגנון התיווכי של המנחים, אפשר לראות כי כאשר מדובר בתיווך שמתייחס להפעלת האיפד (תיווך שהוא ממוקד בספר האלקטרוני), נראה כי התרומה של התוכנית לתיווך עמית נגעה להתנהגויות תיווכיות שלא סופקו בתיווך של הספר האלקטרוני, כמו העקרונות תחושת יכולת וכוונה והדדיות. ביתר העקרונות: ויסות, טרנסצנדנטיות ומשמעות לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות. התיווך על פי עקרונות אלו ניתן כחלק מתוכנית הספר האלקטרוני ולכן בהתבסס על ממצאי מחקרים לגבי תיווך מבוגרים, סביר להניח כי ככל הנראה, במצבים האלו המנחים בשתי קבוצות ההנחיה (עם וללא תוכנית) חיקו את תיווך המחשב באופן דומה. כאשר מדובר בתיווך המתייחס לשיח הקשור לעלילה (תיווך כללי), המנחים אשר התנסו בתוכנית לתיווך עמית, תיווכו יותר בכל העקרונות בהשוואה לקבוצת הביקורת, מלבד לעיקרון ויסות התנהגות. ככל הנראה, גם כאן לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות מאחר והתיווך על פי עיקרון זה ניתן כחלק מתוכנית הספר האלקטרוני, המנחים בשתי הקבוצות חיקו את התיווך שניתן בספר ולכן לא נמצאו הבדלים בתיווך על פי עיקרון זה. כמו כן, נמצאו הבדלים בהתנהגויות המנחים על פי ההפעלה ללא תיווך והתנהגות אנטי תיווכית בקרב נבדקים שלא התנסו בתוכנית, שכיחות העקרונות הייתה גבוהה.

בהתייחס להשפעות ההתערבויות על המיומנויות האורייניות הן של המנחים והן של המונחים, ממצאי המחקר מצביעים על כך שבמיומנות מודעות פונולוגית של המנחים, נמצא יתרון למנחים אשר התנסו בתוכנית לתיווך עמית. במיומנות קריאת מילים של המונחים, נמצא יתרון לנבדקים שמנחיהם התנסו בתוכנית לתיווך עמיתים. ניתן לראות כי המנחים המיומנים שהתנסו בתוכנית לתיווך עמית היו ערים לכך שיש לסייע למונחים במקום של הקושי של המונחים בכיתה א' בקריאה. כמו כן, מאחר ולא היה תיווך ישיר למיומנות זו בספר האלקטרוני כמו במיומנות אוצר מילים, הכישורים שהמנחים קיבלו בתוכנית לתיווך עמית סייעו להם במיומנות זו במהלך הנחיית העמיתים. בנוגע למיומנות אוצר מילים והבנת סיפור הן של המנחים והן של המונחים, עולה כי החשיפה לתיווך, שניתן באופן מובנה בספר האלקטרוני, נמצא משמעותי עבור כלל המנחים והמונחים בקבוצות שבהן התקיימה הנחיית עמיתים (עם וללא תוכנית).

מסקנות

ממצאי המחקר הנוכחי מדגישים את התרומה המשמעותית של התנסות מוקדמת בתוכנית לתיווך עמית לסגנון התיווכי של המנחים בהתנהגויות הנחיה שלא היו בספר האלקטרוני. ההבדלים בין הסגנון התיווכי של המנחים אשר התנסו בתוכנית, לעומת אלו שלא התנסו בתוכנית נצפו במקומות בהם לא ניתן תיווך בספר האלקטרוני כגון בעקרונות התיווך לתחושת יכולת ומיקוד. במקומות שבהם ניתן תיווך בספר האלקטרוני עצמו, לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות. ממצא דומה מתקבל גם באשר לשיפור במיומנויות האורייניות.

במיומנויות בהם לא הייתה תמיכה ישירה בספר האלקטרוני: מיומנות מודעות פונולוגית- זיהוי צליל פותח וצליל סוגר אצל המנחים ומיומנות קריאת מילים אצל המונחים, נמצא יתרון להתנסות בתוכנית לתיווך עמית. ראוי לציין כי כאשר ניתן תיווך מובנה בספר האלקטרוני כמו במיומנויות: אוצר מילים והרחבות לקידום הבנת סיפור, ניתן לראות שהנחיית העמיתים עם הספר האלקטרוני (עם וללא תוכנית) הן אצל המנחים והן אצל המונחים היא בעלת המשמעות.

ייחודו וחדשנותו של המחקר הנוכחי מתבטא במספר היבטים. ראשית, בתרומתו לידע הנצבר אודות דרכים לקידום למידה שיתופית בסביבה טכנולוגית, והשפעתן על ההישגים באוריינות של המנחים ושל המונחים. ממצאי המחקר הנוכחי עשויים לתרום לפיתוח מודל לדרכי למידה שיתופית באמצעות טכנולוגיה, ספציפית עם ספר אלקטרוני, כמנוף לקידום אוריינות של מנחים ומונחים עם לקות למידה. בנוסף, ממצאי המחקר הנוכחי מדגישים את החשיבות של הלמידה השיתופית בעזרת ספר האלקטרוני לקידום אוצר מילים, קריאת מילים והבנת סיפור של תלמידים עם לקות למידה. כמו כן, ממצאי מחקר זה מצביעים על תרומת אימון מקדים, כדוגמת התוכנית לתיווך עמית בעזרת ספר אלקטרוני, לקידום מיומנויות נוספות, אשר להם לא ניתן תיווך מובנה בספר האלקטרוני (כגון מיומנות מורכבת של זיהוי צליל פותח וצליל סוגר ומיומנות קריאת מילים) עבור ילדים צעירים בסיכון ללקות למידה. ממצאי המחקר עשויים לסייע לחוקרים ולאנשי חינוך כדי לקדם שפה ואוריינות של ילדים בסיכון ללקות למידה.